

DİNDARLIK, SİBER ZORBALIK VE PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI İLİŞKİSİNE DAİR NİCEL BİR ARAŞTIRMA*

Sezai KORKMAZ* - Ali Ulvi MEHMEDOĞLU**

Öz

Bu araştırmada, siber zorbalık/mağduriyet, problemlı internet kullanımı ve dindarlıkla ilişkili alanyazın incelenmiş ardından cinsiyet ve yaşa göre grup farklılıkları ve değişkenlerin birbirleri arasındaki korelasyon ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, 16-55 yaş arasındaki 1130 kişiden oluşan katılımcılardan elde edilen veriler üzerine yapılmıştır. Çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri, Genellenmiş Problemlı İnternet Kullanımı-2 Ölçeği ve iki farklı Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre cinsiyet ve yaşa göre siber zorbalık, problemlı internet kullanımı ve dindarlıkta gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu görölmüştür. Dindarlık ile siber zorbalık/mağduriyet ve problemlı internet kullanımı arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Problemlı İnternet Kullanımı, İnternet Bağımlılığı, Dindarlık

* Bu makale doktora tezinden türetilmiştir.

** Arř. Gör., KSÜ İlahiyat Fakóltesi Din Psikolojisi Bölümü, Marmara Üniversitesi SBE Doktora Öđrencisi, kzsezai@gmail.com ORCID: 0000-0003-0250-6673

*** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Din Psikolojisi Bölümü, aliulvi@marmara.edu.tr

A Quantitative Study on the Relationship Among Religiosity, Cyberbullying, and Problematic Internet Use

Abstract

In this research, firstly, the related literature of cyberbullying/victimization, problematic internet usage and religiosity and correlations among religiosity, cyberbullying/victimization and problematic internet use were tried to be revealed. Subsequently, the differences between the gender groups on cyberbullying/victimization, problematic internet use and religiosity were examined. Moreover, the differences among the age groups on cyberbullying/victimization, problematic internet use and religiosity were analyzed. The study was conducted with 1130 participants between 16-55 years old. In the study, Personal Information Form, Revised CyberBullying Inventory, Generalized Problematic Internet Use Scale 2 (GPIUS2) and two different Religiosity Scales were utilized. Personal Information Form was arranged by researchers. Two items of the Personal Information Form are derived from the Bapint Scale who developed by Ögel and et al. Revised CyberBullying Inventory was developed by Topçu and Erdur-Baker. Generalized Problematic Internet Use Scale 2 (GPIUS2) was developed by Caplan in 2010. The first religiosity scale was developed by Veysel and this version edited by Ayten was used. The second religiosity scale was developed by Ayten. According to the results of the study, it was seen that there was a statistically significant difference in the cyber bullying variable according to the sex. However, according to sex, cyber victimization, problematic internet use and religiosity variables were found not to be significantly differentiated. There is a significant difference in the cyberbullying, problematic internet use and religiosity according to the age variable. It has been found that there is no significant difference in the cyber victimization variable. According to the correlation which have been obtained, the significant negative relationship between religiosity, cyber bullying/victimization and problematic internet use were found. It is possible to say that as the religiousness increases, cyberbullying, cyber victimization and problematic internet usage decrease.

Keywords: Cyberbullying, Cyber Victimization, Problematic Internet Usage, Internet Addiction, Religiosity

Summary

Bill Belsey who first introduced the concept of cyberbullying defined as a disorder that "Cyberbullying involves the use of information and

communication technologies to support deliberate, repeated and hostile behaviour by an individual or group that is intended to harm others" (Belsey, 2017). Cyberbullying is repeated, deliberate and hostile behaviour. In addition to, there is power imbalance between the cyberbullying and cyber victim as in traditional school bullying or general bullying as well as the fact that the bully is anonymous and fake (Nocentini vd., 2010:131) in the cyber space. In this case, it is more difficult to cope with cyberbullying for the cyber victim.

Another variable of this research is problematic internet usage. There are concepts in various names in overuse of the internet that concludes in negative or worse outcomes. These various tags are internet addiction, pathological internet addiction, addictive internet use or usage, problematic internet use et al (Caplan, 2002:554). According to Beard and Wolf (2001) problematic internet use is "use of the Internet that creates psychological, social, school, and/or work difficulties in a person's life" (Caplan, 2002:554; Beard & Wolf, 2001, p. 378).

Third variable of this study is religiosity. According to Glock and Stark (1974), it is difficult to define religiosity. Because the definition of religiosity differs according to religions, groups and scholars and even in the same religion according to different insights (Glock ve Stark, 1974: 11-15). Glock and Stark (1974) have identified 'the experiential', 'the ritualistic', 'the ideological', 'the intellectual', and 'the consequential as the main dimensions of all forms of religiosity (Glock and Stark, 1974: 14).

The main questions of the research are;

a) Are there differences between the groups on cyber bullying / victimization, problematic internet use and religiosity by gender and age?

b) Are there positive or negative correlations between religiosity and cyberbullying / victimization and problematic internet use?

Method

Survey method and documentation were used in the study. The survey is conducted by the internet and social media. Besides survey of this study has been applied by interview. The study was conducted with 1130 participants between 16-55 years old. In the study, Personal Information Form, Revised CyberBullying Inventory, Generalized Problematic Internet Use Scale 2 (GPIUS2) and two different Religiosity Scales were utilized. Personal Information Form was arranged by researchers. Two items of the Personal

Information Form are derived from the Bapint Scale who developed by Ögel and et al. Revised CyberBullying Inventory was developed by Topçu and Erdur-Baker. Generalized Problematic Internet Use Scale 2 (GPIUS2) was developed by Caplan in 2010. The first religiosity scale was developed by Veysel and this version edited by Ayten was used. The second religiosity scale was developed by Ayten. The SPSS program was used in the analysis of data

Findings and Results

Looking at cyberbullying/victimization findings, it seems that men (m: 1,31) are more bullied than women (m: 1,19). In this context, it can be said that women are cyberbullied less than men. According to the age, the people between the ages of 16-19 are significantly more cyberbullied than the ages of 35-55. Similarly, the ages 20-23 is more cyberbullied than ages 35-55.

When problematic internet usage is examined, the problem of internet usage decreases as age increases. Ages having the highest score of problematic internet use were respectively determined as ages 16-19 and ages 20-23. When having look at religiosity with problematic internet use and cyber bullying correlation; Those with higher religiosity scores have lower problematic internet use and cyberbullying scores. There is also a negative relationship among religiosity and cyberbullying and problematic internet use.

GİRİŞ

Siber zorbalık kavramını ilk kez ortaya atan Bill Belsey, siber zorbalığı çeşitli internet veya teknolojik araçlarla bir kişinin veya grubun başka bir kişi veya gruba zarar verme amacıyla kasıtlı, tekrarlı ve düşmanca davranışlar sergilemesi olarak tanımlanmıştır (Belsey, 2017). Siber zorbalıktan kasıt, tekrarlı zarar verme ve zorba ile mağdur arasında güç dengesizliği olabileceği gibi zorbanın anonim ve sahte olması da söz konusudur (Nocentini vd., 2010:131). Siber zorbalığı tecrübe etme durumu gençler arasında ortalama olarak %10 ile %40 arasında değişmektedir. Bu çalışmaların nerede, ne zaman ve hangi yaş grubuna göre yapıldığına göre farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Siber zorbalığın en çok görüldüğü yaş grubu ergenler ve genç yetişkin grubudur denilebilir (Hinduja ve Patchin, 2014:3).

Siber zorbalık yapma sebeplerinin başında yüksek sosyal statü elde etme ve beğeni kazanmanın geldiği tespit edilmiştir (Berne ve diğerleri, 2014:529). Aşk ve sevgi gibi romantik ilişkiler de siber zorbalık yapma konusunda etkili

olabilmektedir. Özellikle taraflardan herhangi birinin terk etmesi veya en başta reddetmesi buna neden olabilmektedir (Hoff ve Mitchell, 2009:655). Siber zorbalığın diğer nedenleri arasında ise kıskanma duygusu, tahammülsüzlük, derin önyargılar, cinsel tercih, dine dayalı önyargılar, anonim olma ve engellilik durumlarının olduğu görülmektedir (Hoff ve Mitchell, 2009:655-56; Wil-lard, 2007:7).

Araştırmanın değişkenlerinden ilki olan siber zorbalığın, dindarlıkla iliş-kisine dair literatüre bakıldığında bazı çalışmalarda siber zorbalıkla dindarlık arasında ilişki bulunamazken (Safaria, 2015:23); bazı çalışmalarda inanç düze-yinin engelleyici bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Slovak vd., 2015:149). Ayrıca bazı çalışmalarda prososyal davranışlardan olan affedicilik ve ahlaki çözülme ile siber zorbalık ve mağduriyet arasında negatif ilişkinin bulunduğu görülmüştür (Safaria vd., 2016:40; Wang vd., 2017:519).

Araştırmanın ikinci değişkeni olan problemlili internet kullanımı farklı şekillerde kavramsallaştırılmıştır. Araştırmacılar tarafından, problemlili in-ternet kullanımını ifade etmek üzere, patolojik internet kullanımı, internet bağımlılığı, siber bağımlılık, sanal bağımlılık gibi kavramlar önerilmiştir. Young internet bağımlılığını, DSM-4'teki dürtü kontrol bozukluğu olan Axis-I bölümünden patolojik kumar oynamayı model alarak tanımlamıştır (Young, 1996:237-239). Daha sonra internet bağımlılığı, DSM-5'in (2013) üçüncü bölümünde müstakil olarak internet kullanım bozukluğu olarak yer almıştır (Young, 2013:210). Davis (2001) bu kavramı patolojik internet kullanımı ola-rak adlandırmış ve özel patolojik internet kullanımı ve genel patolojik internet kullanımı diye ikiye ayırmıştır (Davis, 2001:188).

Problemlili internet kullanımı, genellikle kişinin hayatında internetin aşırı kullanılması sonucunda psikolojik, sosyal, akademik (okul hayatı) ve mesle-ki (iş hayatı) olarak zorlanması şeklinde tanımlanmıştır (Caplan, 2002:554). Literatüre bakıldığında Kaess ve diğerleri (2014), Türkiye dahil 11 Avrupa ülkesinde yapılan çalışmada 11.356 kişiden %4.2'sinin internet bağımlısı ol-duğunu; Tsitsika ve arkadaşları (2014), 7 Avrupa ülkesinde 13.284 kişiye uy-gulanan çalışmada %1.2'sinin problemlili internet kullanımı yaptığını; Ha ve Hwang (2014), Güney Kore'de 56.086 kişiye yaptıkları çalışmada problemlili internet kullanımı yaygınlığının %2.8 olduğunu tespit etmiştir.

Problemlili internet kullanımı ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair litera-türün sınırlı olduğu görülmektedir. Genel anlamda bakıldığında dindarlık ile problemlili internet kullanımı ilişkisinin daha çok pornografi (Reinert ve Cap, 2012:103; Short vd., 2015:571) konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Ekşi

ve Çiftçi (2017)'nin de ifade ettiği gibi dindarlık, dini inanç ve ahlaki olgunluk ile problemlili internet kullanımı gibi faktörler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar henüz yeterli sayı ve seviyede değildir (Ekşi ve Çiftçi, 2017:183).

Araştırmanın üçüncü ve son değişkeni olan dindarlık ise belli bir dinin belli bir zamanda ve belli şartlar altında, belli bir kişi veya grup tarafından yaşanması olarak tanımlanmakta; kişisel yönüne ve toplumsal boyutuna vurgu yapılmaktadır (Hökelekli, 2010:42-43). Birden çok dindarlık tanımı bulunmaktadır. Çalışmada dindarlığın tanımlanması zor olduğunun dolayı dindarlığın boyutlarına göre tanımlamalarda bulunmak benimsenmiştir.

Araştırmada kullanılan dindarlık envanterlerinin genel yapısı dinin davranış, ibadet ve bilgi gibi boyutlarını ölçtüğü için dindarlığın boyutlarına yönelim olmuştur. Katılımcıların dindarlıklarını belirlerken dinin boyutları temel alınmıştır. Bu nedenle dindarlığın öze ait tanımları yerine boyutlarına değinmenin daha yerinde olacağı düşünülmektedir.

Glock ve Stark'a (1974) göre, dindarlığı tanımlamak güçtür. Çünkü dindarlık tanımı, dinlere göre farklılık gösterdiği gibi aynı dinde dahi anlayış farkından dolayı çeşitlilik göstermektedir (Glock ve Stark, 1974: 11-15). Bu yüzden, tanımından öte temel öğelerini belirlemek daha doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Glock ve Stark (1974), tüm dindarlık biçimleri için geçerli olan temel boyutları inanç, uygulama, bilgi, tecrübe ve etki (sonuç) olarak belirlemişlerdir (Glock ve Stark, 1974:14).

İnanç boyutu, belli dini görüşleri benimseme ve dinin ilkelerinin doğru olduğunu kabul etmektir. Dini uygulama boyutu, ibadetleri ve bağlılığı kapsamaktadır. Tecrübe boyutu, dindar şahsiyet ve dini grubun doğüstü, olağanüstü gerçek ya da Tanrıyla birtakım algılar, duygular ve düşünceler yaşamaları durumudur. Bilgi boyutu, dindar kişinin dinin temel ilkeleri hakkında minimum düzeyde bilgi sahibi olması durumudur. Etki boyutu ise, dini inanç, uygulama, tecrübe ve bilginin kişinin günlük yaşamına etki etmesidir. Bu boyut, diğer dört boyutun sonucu olarak ortaya çıkan dini örüntü durumudur (Glock ve Stark, 1974:14-16).

Araştırmada kullanılan kavramlarla ilgili bu açıklamalardan sonra, cevabı aranan sorulara geçebiliriz. Bu araştırmada, temel anlamda şu sorulara cevap aranmaktadır:

a)Cinsiyet ve yaşa göre siber zorbalık/mağduriyet, problemlili internet kullanımı ve dindarlık konusunda gruplar arasında bir farklılaşma bulunmaktadır mıdır?

b)Dindarlık ile siber zorbalık/mağduriyet ve problemlili internet kullanımı arasında pozitif veya negatif korelasyonlar/ilişkiler bulunmakta mıdır?

YÖNTEM VE ARAÇLAR

Teorik ve uygulamalı olarak gerçekleştirilen bu araştırmanın önemli ayaklarından biri veri toplama araçlarıdır. Bir çalışmanın sağlıklı yürütülebilmesinin ön şartı, veri toplama araçlarının doğru, güvenilir ve geçerli olmalarıyla mümkündür. Bunlar göz önünde bulundurularak araştırmanın uygulama kısmında birçok ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeklerin belirlenmesinde uluslararası literatür dikkate alınmıştır. Çalışmada yöntem olarak dokümantasyon ve tarama (survey) modeli kullanılmıştır. Tarama modellerinden anket tekniğine başvurulmuştur.

Araştırmanın, yararlandığı literatür bağlamında aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

-Dindarlık ile siber zorbalık/mağduriyet ve problemlili internet kullanımı arasında anlamlı ve negatif yönlü ilişkiler bulunmaktadır.

-Cinsiyete göre siber zorbalık/mağduriyet, problemlili internet kullanımı ve dindarlık değişkenlerinde gruplara göre farklılıklar bulunmaktadır.

-Yaşa göre siber zorbalık/mağduriyet, problemlili internet kullanımı ve dindarlık değişkenlerinde gruplara göre farklılıklar bulunmaktadır.

Ölçme Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından ilgili literatür incelenmesi yapılarak ve oluşturulan hipotezlerin test edilebilmesi amaçlanarak oluşturulmuştur. Kişisel bilgi formunda yer alan “eğitim durumu, iş ve eğitim amaçlı kullanım dışında günlük ortalama kaç saat internet kullanıldığına” dair madde, Ögel ve diğerleri (2015) tarafından geliştirilen BAPİNT-Kısa'nın maddelerinden esinlenilerek oluşturulmuştur (Ögel vd., 2015:337-343; Bkz, bapı.info.tr).

Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri: Envanterin siber zorbalık formuna bakıldığında, Siber zorbalık formunun Topçu ve Erdur-Baker'in belirttiği üzere tek faktör altında toplandığı görülmektedir. KMO değeri .857 (Bartlett's Test of Sphericity değeri $\chi^2= 4820.023$, sd:91, p=.000), Cronbach Alpha değeri (iç tutarlılık katsayısı) .824 olarak bulunmuştur. Açıklayıcılık varyansı %51 olarak saptanmıştır. Ayrıca yapısal eşitlik modeline göre değerler $\chi^2/df=4.989$, GFI=.956, NFI=.925, CFI=.939, RMSEA=.059, p=.000 şeklindedir.

42 • DINDARLIK, SİBER ZORBALIK VE PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI İLİŞKİSİNE DAİR NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanterinin siber mağduriyet formuna bakıldığında KMO değeri ,884 (Bartlett's Test of Sphericity değeri $\chi^2= 5272,863$ sd:66, $p=.000$), Cronbach Alpha değeri (iç tutarlılık katsayısı) ,873 olarak hesaplanmıştır. Açıklayıcılık varyansı %53,4 olarak bulunmuştur. Bu haliyle siber mağduriyet formunda tek faktör üzerinde toplanma görülmektedir. 2 madde (madde 6 ve 7) yakın değerlerde farklı faktörlerde dağılım gösterdiğinden ölçek maddelerinden çıkartılmıştır.

Ayrıca yapısal eşitlik modeline göre değerler $\chi^2/df=4.471$, GFI=.980, NFI=.972, IFI=.978, CFI=.978, RMSEA=.055, $p=.000$ şeklinde bulgulanmıştır. İki formunda istatistikî analiz sonuçlarının çok iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu saptanmıştır.

Genellenmiş Problemlî İnternet Kullanımı-2 Ölçeği: Caplan (2010) tarafından beş boyut olarak belirlenmiştir. Fakat Türkçe uyarlamasında olduğu gibi dört faktör altında toplanmaktadır. Ölçek 5 faktörlü olmasına karşın, Deniz ve Tutgun-Ünal, uyarlama çalışmasında 4 faktöre indiğini görmüşlerdir. Buna göre bilişsel meşguliyet ve kompulsif internet kullanımı alt faktörleri birleştirdiğinden bu iki faktör tek faktör olarak "öz-denetim yoksunluğu" olarak adlandırılmıştır. Bu çalışmada da Türkçe uyarlamadaki faktörlere uygun sonuçlar çıktığı görülmektedir.

KMO değeri .912 (Bartlett's Test of Sphericity değeri $\chi^2= 10583,904$ sd:105, $p=.000$), Cronbach Alpha değeri (iç tutarlılık katsayısı) .922 olarak bulunmuştur. Açıklayıcılık varyansı %76 olarak saptanmıştır. Ayrıca yapısal eşitlik modeline göre değerler $\chi^2/df=7.802$, GFI=.935, NFI=.944, CFI=.950, RMSEA=.078, $p=.000$ şeklinde bulgulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu saptanmıştır.

Dindarlık Ölçeği-1: KMO değeri .933 (Bartlett testi $\chi^2= 8498.74$, sd: 55, $p= .000$), Cronbach Alpha değeri .927 olarak hesaplanmıştır. Dindarlık ölçeği iki boyut altında toplanmaktadır. Ayten'in belirttiği üzere bu boyutlar inanç-etki (1, 2, 3, 4, 10 ve 11. maddeler) ve bilgi-ibadet (5, 6, 7, 8 ve 9. maddeler) boyutudur. Ayrıca yapısal eşitlik modeline göre değerler $\chi^2/df=3.765$, GFI=.981, NFI=.986, CFI=.990, RMSEA=.049, $p=.000$ şeklindedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu saptanmıştır.

Dindarlık Ölçeği-2: KMO değeri .879 (Bartlett testi $\chi^2= 4744.31$, sd: 10, $p= .000$), Cronbach Alpha değeri .933 olarak hesaplanmıştır. Dindarlık ölçeği tek boyut altında toplanmaktadır. Tek faktör olduğundan yapısal eşitlik modeline göre analiz yapmaya ihtiyaç duyulmamıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, 2017 yılında hem internet üzerinden hem de dışarıda anket uygulanmak suretiyle toplanmıştır. Örneklemen belirlenmesinde tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Anketler, zaman, maliyet ve kontrol gibi sorunlardan dolayı sınırlı yapılabilmektedir. Anket verilerinin değerlendirilmesinde IBM SPSS Statistics-20 programından yararlanılmıştır.

BULGU VE YORUMLAR

Katılımcıların Nitelikleri

Araştırmanın örneklemini 1130 kişiden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan 1130 kişinin 489'u (%43,3) erkek, 641'i (%56,7) kadındır. Araştırmaya katılan örneklemin yaş aralığı 16-55'tir. Katılımcıların 176'sı (%15,6) 16-19 yaşları arasında, 280'i (%24,8) 20-23 yaşları arasında, 265'i (%23,5) 24-28 yaşları arasında, 263'ü (%23,3) 29-34 yaşları arasında ve 146'sı (%12,9) ise 35-55 yaşları arasında bulunmaktadır. Ekonomik durum konusunda örneklemden 17 kişi (%1,5) gelir durumunun çok iyi olduğunu, 388 kişi (%34,5) iyi olduğunu, 622 kişi (%55) orta olduğunu, 84 kişi (%7,4) düşük olduğunu ve 19 kişi (%1,7) çok düşük olduğunu belirtmiştir.

İkamet edilen şehirler araştırmacı tarafından bölgelere ayrılarak kümelene-meye çalışılmıştır. Katılımcıların 293'ü (%25,9) Akdeniz Bölgesinde oturdu-ğunu, 75'i (%6,6) Karadeniz Bölgesinde, 95'i (%8,4) Ege Bölgesinde, 317'si (%28,1) Marmara Bölgesinde, 199'u (%17,6) İç Anadolu Bölgesinde, 58'i (%5,1) Doğu Anadolu Bölgesinde, 76'sı (%6,7) Güney Doğu Anadolu Bölge-sinde ve 17'si (%1,5) yurtdışında ikamet ettiğini ifade etmiştir.

Eğitim durumuna göre dağılıma bakıldığında katılımcıların 10'u (%0,9) ilkokul, 171'i (%15,1) lise, 557'si (%49,3) üniversite, 259'u (%22,9) yüksek lisans, 133'ü (%11,8) doktora öğrenimi gördüğünü beyan etmiştir.

Siber Zorbalık/Mağduriyet ve Cinsiyet

Aşağıdaki tabloda cinsiyete göre siber zorbalık ve mağduriyet arasında ilişki ve farklılaşma olup olmadığı sorusuna cevap aranmaktadır.

44 • DINDARLIK, SİBER ZORBALIK VE PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI
İLİŞKİSİNE DAİR NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Tablo 1:Siber Zorbalık/Mağduriyetin Cinsiyete Göre Farklılaşması
(t-test)

	Cinsiyetiniz	Sayı	Ortalama	F	p
Siber Zorbalık	Erkek	489	1,31	57,39600	0,000
	Kadın	641	1,19		
Siber Mağduriyet	Erkek	489	1,43	11,41500	0,121
	Kadın	641	1,38		

Cinsiyet açısından siber zorbalığa bakıldığında gruplar arasında anlamlı ilişkiler ve farklılaşmalar söz konusudur ($p=,000$). Siber zorbalık oranına göre erkeklerin ($m:1,31$) kadınlardan ($m:1,19$) daha fazla siber zorbalık yaptığı görülmektedir. Siber mağduriyet açısından bakıldığında, kadınlarla erkekler arasında herhangi anlamlı bir ilişki ($p=,121$ olduğundan) ve farklılık bulunmamaktadır. Bu bakımdan, *siber zorbalık cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir* hipotezi doğrulanırken; *siber mağduriyet cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir* hipotezi doğrulanmamıştır.

Siber zorbalıkla ilgili çalışmalara bakıldığında; Bayram ve Sayılı'nın (2013) yapmış olduğu çalışmada cinsiyet ile siber zorbalık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, kadınların %66'sı hiç taciz uygulamamışken, erkeklerin yaklaşık %51'i en az bir kez siber zorbalık yaptıklarını ifade etmişlerdir (Bayram ve Sayılı, 2013:111). Dilmaç'ın (2009) yapmış olduğu çalışmada ise mağdur olup tekrar zorbalığa girme konusunda kadınların oranı erkeklerden fazla çıkmıştır. Bunun yanı sıra erkeklerin kadınlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığı bulgusuna ulaşılmıştır. (Dilmaç, 2009:1300).

Problemlİ İnternet Kullanımı, Dindarlık ve Cinsiyet

Bu başlık altında aşağıdaki tabloda cinsiyete göre problemlİ internet kullanımı ve dindarlıkta anlamlı düzeyde farklılaşma olup olmadığı incelenmektedir.

Tablo 2: Cinsiyet Değişkenine Göre Problemlı İnternet Kullanımı ve Dindarlık (t-test)

	Cinsiyetiniz:	Sayı	Ort.	F	p
Problemlı İnternet Kullanımı	Erkek	489	2,54	3,214	0,072
	Kadın	641	2,42		
Genel Dindarlık	Erkek	489	3,78	7,881	0,349
	Kadın	641	3,72		

Problemlı internet kullanımı ile cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p=.072$). Cinsiyete göre dindarlık konusunda da anlamlı derecede farklılaşma görülmemiştir ($p=.349$). Bu sonuçlara bağılı olarak, *cinsiyete göre dindarlıkta anlamlı derecede farklılaşma bulunmaktadır* hipotezi doğrulanmamıştır. Yapılan çalışmalara bakıldığında, Balcı ve Gülnar (2009), örneklem grubundaki erkeklerin %24,5'inin, kadınların ise %21,9'u internet bağımlılığı belirtisi gösterdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca erkeklerin %30,6'sının, kadınların ise %26,3'ünün riskli internet kullanımı yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu durum ifade edilmesine karşın istatistiki olarak anlamlı farklılaşmaların olmadığını tespit edilmiştir (Balcı ve Gülnar, 2009:15).

Araştırmada, cinsiyete göre dindarlık konusunda anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Bu çerçevede, ülkemizde gerçekleştirilen bazı çalışmalarda erkeklerin kadınlardan daha dindar; bazı çalışmalarda kadınların erkeklerden daha dindar olduğunu ortaya koyan araştırmaların yanı sıra, dindarlık açısından her iki cinsiyet arasında anlamlı farklılıkların olmadığını tespit eden çalışmalar da mevcuttur. Her iki sonuç ile ilgili çalışmalara şu örnekler verilebilir: Günay (1999), Çelik (2002), Kayıklık (2005), Kirman (2005), Yapıcı (2007), Ayten (2009), Şentepe ve Güven (2015) ve Uysal'ın (2015) tespitine göre kadınlar erkeklerden; Bayyığıt (1989), Karaca (2000), Kula (2001), MehmEDOĞLU (2004), Onay (2004) ve Uysal'ın (2006) bulgularına göre erkekler kadınlardan daha dindardır.

Siber Zorbalık/Mağduriyet ve Yaş

Aşağıda, siber zorbalık ve mağduriyet ile yaş arasında anlamlı ilişkiler ve anlamlı farklılaşmalar var mıdır? sorusuna yanıt aranmaktadır.

Siber zorbalık ve mağduriyetin yaşa göre analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre siber zorbalık yaşa göre anlamlı farklılıklar göstermektedir

46 • DINDARLIK, SİBER ZORBALIK VE PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI
İLİŞKİSİNE DAİR NİCEL BİR ARAŞTIRMA

(p ,004). Siber zorbalığa, yaşa göre bakıldığında 16-19 yaş aralığında olanlarla 35-55 yaş aralığında olanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır (Scheffe p=,030). Buna göre 16-19 yaşındaki kişiler 35-55 yaş aralığındaki kişilere göre siber zorbalığı daha fazla yapmaktadır. Aynı şekilde 20-23 yaşları arasında olan kişilerle 35-55 yaş aralığında olan kişiler arasında anlamlı farklılıklar görülmektedir (Scheffe p=,048). Buna göre 20-23 yaş grubu 35-55 yaş grubuna göre daha fazla siber zorbalık yapmaktadır.

Tablo 3: Yaşa Göre Siber Zorbalık/Mağduriyetin Dağılımı (ANOVA, Scheffe, LSD testi)

	N	Ort.	F	p	
Siber Zorbalık	16-19 arası	177	1,30	3,854	,004
	20-23 arası	280	1,28		
	24-28 arası	264	1,22		
	29-34 arası	263	1,24		
	35-55 arası	146	1,17		
	Toplam	1130	1,24		
Siber Mağduriyet	16-19 arası	177	1,40	1,267	,281
	20-23 arası	280	1,41		
	24-28 arası	264	1,43		
	29-34 arası	263	1,41		
	35-55 arası	146	1,32		
	Toplam	1130	1,40		

Siber mağduriyet ile yaş arasındaki ilişkilere bakıldığında aralarında anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır (p=,281). *Siber zorbalık ve mağduriyet yaşa göre anlamlı farklılıklar göstermektedir* hipotezi, siber zorbalık formunda doğrulanırken siber mağduriyetin formunda doğrulanmamıştır.

Ünver ve Koç (2017)'un yapmış olduğu çalışmada, yaş ile siber zorbalık arasında anlamlı ilişkiler olmadığı tespit edilmiştir. Özellikle fark testlerinde yaşa göre siber zorbalık konusunda herhangi bir anlamlı farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir.

Problemlİ İnternet Kullanımı ve Yaş

Bu araştırmada, farklı yaş gruplarına göre problemlİ internet kullanımında anlamlı farklılaşma ve anlamlı ilişkiler var mıdır? sorusunun cevabı aranmıştır. Aşağıdaki tabloda yaşa göre problemlİ internet kullanımını sunulmaktadır.

Tablo 4: Yaş Değişkenine Göre Problemlİ İnternet Kullanımı (ANOVA, Scheffe)

	Yaş	Sayı	Ort.	F	p
Problemlİ İnternet Kullanımı	16-19 arası	177	2,60	8,660	,000
	20-23 arası	280	2,62		
	24-28 arası	264	2,53		
	29-34 arası	263	2,44		
	35-55 arası	146	2,01		
	Toplam	1130	2,47		

Problemlİ internet kullanımının yaşa göre dağılımına bakıldığında anlamlı ilişkiler görülmektedir ($p=,000$). Problemlİ internet kullanımı, yaş değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Problemlİ internet kullanımında, 16-19 arası yaşlardaki bireylerle 35-55 arası yaşlarda olanlarda anlamlı farklılaşma görülmektedir (Scheffe $p=,000$). Buna göre, 16-19 yaş grubu ($m=2,60$) 35-55 yaş grubuna ($m=2,01$) göre daha fazla problemlİ internet kullanımı yapmaktadır denilebilir. 20-23 yaş grubu ile 35-55 yaş grubu arasında anlamlı farklılaşma söz konusudur (Scheffe $p=,000$). 20-23 yaş grubu ($m=2,62$) 35-55 yaş grubundan ($m=2,01$) daha fazla problemlİ internet kullanımı yapmaktadır. Aynı şekilde 24-28 yaş grubu ve 29-34 yaş grubu ile 35-55 yaş grubu arasında anlamlı farklılaşmalar bulunmaktadır. Buna göre, 24-28 yaş grubu ($m=2,53$) ve 29-34 yaş grubu ($m=2,44$) ile 35-55 yaş grubundan ($m=2,01$) daha fazla problemlİ internet kullanımı yapmaktadır. *Problemlİ internet kullanımında yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar vardır* hipotezi doğrulanmıştır.

Tarı-Cömert ve Ögel (2009), araştırmalarında, internet bağımlılığının, madde, alkol ve kumar bağımlılığının erken yaşlarda başladığını ifade etmişlerdir. Yapılan araştırmada yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak katılımcıların yaş aralığının birbirine yakın olduğunu ve en yüksek yaşın da 19 olduğunu göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir (Tarı-Cömert ve Ögel, 2009:14). Ünver ve Koç (2017)'un yapmış olduğu çalışmada, yaş ile problemlİ internet kullanımı arasında anlamlı ilişkiler olmadığı tespit edilmiştir. Özellikle fark testlerinde yaşa göre problemlİ internet kullanımı konusunda anlamlı herhangi bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir (Ünver ve Koç, 2017:125).

Dindarlık ve Yaş

Bu başlık altında, yaşa göre dindarlık farklılaşmakta mıdır?, Yaş ile dindarlık arasında anlamlı ilişkiler var mıdır? sorularına yanıt aranmaktadır. Aşağıdaki tabloda, yaşa göre dindarlık sonuçları verilmektedir.

Tablo 5: Yaş Değişkenine Göre Dindarlık Dağılımı

	Yaş	Sayı	Ort.	F	p
Genel Dindarlık	16-19 arası	177	3,97	14,965	,000
	20-23 arası	280	3,99		
	24-28 arası	264	3,64		
	29-34 arası	263	3,41		
	35-55 arası	146	3,79		
	Toplam	1130	3,74		

Yaşa göre genel dindarlıkta anlamlı farklılaşmalar görülmektedir. 16-19 yaş grubu ile 24-28 yaş grubu (Scheffe $p=,023$) ve 29-35 yaş grubu (Scheffe $p=,000$) arasında anlamlı farklılıklar vardır. 16-19 yaş grubunun ($m=3,9$), 24-28 yaş grubu ($m=3,6$) ve 29-35 yaş grubundan ($m=3,4$) daha fazla dindarlık oranına sahip olduğu söylenebilir. 20-23 yaş grubu ile 24-28 yaş grubu (Scheffe $p=,002$) ve 29-35 yaş grubu (Scheffe $p=,000$) arasında anlamlı farklılıklar vardır. 20-23 yaş grubunun ($m=3,9$), 24-28 yaş grubu ($m=3,6$) ve 29-35 yaş grubundan ($m=3,4$) daha fazla dindarlık oranına sahip olduğu belirtilebilir. 29-34 yaş grubu ile 35-55 yaş grubu arasında da anlamlı bir farklılık söz konudur (Scheffe $p=,007$). 29-34 yaş grubunun ($m=3,4$) 35-55 yaş grubundan ($m=3,7$) daha az dindar olduğu ifade edilebilir.

Genel anlamda dindarlık ile yaş değişkenine bakıldığından 16 yaşından 28 yaşına kadar belli oranlarda dindarlık seyrinde gitmektedir. Fakat 29-35 yaşları arasında dindarlığın tüm boyutlarında bir düşüş söz konusudur. 35 yaşından itibaren alt boyutlar da dahil olmak üzere dindarlık artmasına rağmen, 16-28 yaşlarına denk gelen seviyeye yükselememektedir. Dolayısıyla, *yaşa göre dindarlıkta anlamlı ilişkiler ve farklılaşmalar bulunmaktadır* hipotezi doğrulanmıştır.

Bu konuda yapılan araştırmalara bakılacak olursa, Ayten'in (2009) yapmış olduğu çalışmada, yaşlılık dönemindeki bireylerin dindarlık genel ortalamalarının ergenlik dönemindikilerden yüksek; yetişkinlik dönemindikilerden daha düşük olduğu görülmektedir. Çalışma bulgularının sonuçlarına göre,

yetişkinlerin dindarlık oranlarının ergenlere göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Ayten, 2009:127).

Mehmedoğlu'nun (2004) araştırmasında, dindarlığın yaşa bağlı olarak artış gösterdiği; ancak dindarlığın tecrübe boyutu hariç inanç, ibadet, bilgi ve etki boyutlarında yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar olmadığı bulgulanmıştır. (Mehmedoğlu, 2004:134-139). Uysal (2015)'ın çalışmasında ise yaş gruplarına göre genel dindarlıkta manidar bir farklılık olduğu gözlenmiştir. Buna göre, 20 ve daha aşağı yaşta olanların genel dindarlık ortalamalarının, 21-40 yaş arasında olanların genel dindarlık ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır (Uysal, 2015:47).

Dindarlık ve Siber Zorbalık/Mağduriyet İlişkisi

Bu başlık altında, dindarlık ile siber zorbalık ve mağduriyet arasındaki korelasyon ilişkisine bakılmaktadır. Korelasyon analizini doğrulayıcı ve destekleyici olması açısından yapısal eşitlik modeline dayalı analizler de yapılmaktadır.

Tablo 6: Dindarlık ve Siber Zorbalık/Mağduriyet İlişkisi Korelasyonu

		Siber Zorbalık	Siber Mağduriyet
	r	-,208**	-,226**
Genel Dindarlık	p	,000	,000
	N	1130	1130

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (iki yönlü).

Dindarlık ve siber zorbalık/mağduriyet arasında ilişki olduğu korelasyon analizinden anlaşılmaktadır. Dindarlıkla siber zorbalık/mağduriyet arasında da negatif yönde anlamlı ilişkiler vardır. Buna göre, dindarlıkta etkin olanlar siber zorbalık yapmada da kendilerine hâkim olmaktadır denilebilir. Ayrıca siber mağduriyet yaşama konusunda da dindarlık önleyici olabilmektedir. Bu sonuçlara göre *dindarlık ile siber zorbalık/mağduriyet arasında anlamlı ilişkiler vardır* hipotezi doğrulanmıştır. Ayrıca *dindarlık değişkeni ile siber zorbalık/mağduriyet arasında negatif ilişki bulunmaktadır* hipotezi de doğrulanmıştır.

Safaria (2015), günlük manevi deneyimler, öz-güven, aile uyumu ve siber zorbalık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre,

günlük manevi deneyimlerle siber zorbalık arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olmadığı görülmüştür (Safaria, 2015:29). Safaria'nın (2016) bir başka araştırmasında ise siber zorbalığın siber mağduriyet ve affedicilikle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş; yanı sıra siber zorbalıkla affedicilik arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır (Safaria, 2016:44).

Yapısal eşitlik modeline göre dindarlık ile siber zorbalık arasındaki ilişki ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Dindarlıkla Siber Zorbalık Korelasyonu (Yem Analizi)

χ^2/df	GFI	NFI	IFI	CFI	RMSEA	p
4,704	,893	,911	,928	,928	,057	,000

Yukarıdaki tabloda, yapısal eşitlik modeline göre dindarlığın etki, ibadet ve davranış boyutu ile siber zorbalık arasındaki uyum modeli verilmiştir. Yapısal eşitlik modeline göre analiz sonuçları oldukça uyumlu çıkmıştır. Buradan hareketle dindarlık ile siber zorbalık arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olduğu söylenebilir. Yapısal eşitlik modelindeki korelasyon katsayılarına göre dini etki boyutu ile siber zorbalık arasında negatif yönde anlamlı korelasyon bulunmaktadır ($r=-.192$, $p=.000$). Dindarlığın ibadet boyutu ile siber zorbalık arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ($r=-.247$, $p=.000$). Dindarlığın davranış boyutu ile siber zorbalık arasında da anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ($r=-.198$, $p=.000$). Dolayısıyla, yapısal eşitlik modeline göre de *dindarlık ile siber zorbalık arasında anlamlı ilişkiler vardır* hipotezi doğrulanmış gözükmektedir. Ayrıca *dindarlık değişkeni ile siber zorbalık arasında negatif ilişki bulunmaktadır* hipotezi de doğrulanmıştır.

Dindarlık ve Problemlİ İnternet Kullanımı İlişkisi

Bu başlık altında dindarlık ile problemlİ internet kullanımı arasındaki korelasyonlar değerlendirilmektedir.

Tablo 8: Dindarlık ve Problemlİ İnternet Kullanım İlişkisi Korelasyonu

	Problemlİ İnternet Kullanımı	
Genel Dindarlık	r	-,112
	p	,000
	N	1130

Dindarlık ve problemleri internet kullanımı arasında ilişki olduğu korelasyon analizinden anlaşılmaktadır. Dindarlıkla ($r = -,112$; $p = ,000$) problemleri internet kullanımı arasında da negatif yönde anlamlı ilişkiler vardır. Bu sonuçlara göre *dindarlık ile problemleri internet kullanımı arasında anlamlı yönde ilişkiler bulunmaktadır* hipotezi ve *dindarlık ile problemleri internet kullanımı arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır* hipotezi doğrulanmış olmaktadır.

Ekşi ve Çiftçi (2017) lise öğrencilerinin dini inançları, ahlaki olgunlukları ve problemleri internet kullanımları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Buna göre, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre dini inanç ile ahlaki olgunluk arasında pozitif düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Problemleri internet kullanımı ile dini inanç arasında anlamlı herhangi bir ilişki saptanamamıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların ahlaki olgunluk dereceleri ile problemleri internet kullanımı arasında negatif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ekşi ve Çiftçi, 2015:189).

Almenayes (2014), problemleri internet kullanım türlerinden olan sosyal medya bağımlılığı ile dindarlık ilişkisi üzerine araştırma yapmıştır. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre dindarlık ile sosyal medya bağımlılığı arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir (Almenayes, 2014:108).

SONUÇ

Siber zorbalıkla ilgili bulgulara bakıldığında, erkeklerin ($m:1,31$) kadınlardan ($m:1,19$) daha fazla siber zorbalık yaptığı görülmektedir. Bu çerçevede kadınların erkeklere oranla daha az siber zorbalık yapmakta oldukları söylenebilir. Siber zorbalığa yaşa göre bakıldığında 16-19 yaş aralığındaki kişiler 35-55 yaş aralığındaki kişilere göre anlamlı derecede daha fazla siber zorbalık yapmaktadır. Aynı şekilde 20-23 yaş grubu 35-55 yaş grubuna göre daha fazla siber zorbalık yapmaktadır.

Problemleri internet kullanımına bakıldığında yaş arttıkça problemleri internet kullanımı azalmaktadır. Problemleri internet kullanımını en fazla yapan yaş grubu sırasıyla 16-19 yaş grubu ve 20-23 yaş grubu olarak tespit edilmiştir. Genel anlamda dindarlık ile yaş değişkenine bakıldığında, dindarlıkta 16 yaşından 28 yaşına kadar belli bir yükselme seyri söz konusudur. Fakat 29-35 yaşları arasında dindarlığın tüm boyutlarında bir düşüş gözlenmiştir. 35 yaşından itibaren alt boyutlar da dahil olmak üzere dindarlık artmasına rağmen, 16-28 yaşlarına denk gelen seviyeye yükselememektedir.

Dindarlık ile problemleri internet kullanımı ve siber zorbalık korelasyonuna bakıldığında; dindarlık puanı yüksek olanların problemleri internet kullanımı ve

siber zorbalık ortalama puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca dindarlık ile siber zorbalık ve problemlili internet kullanımı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu değişkenlerin yetişkinler üzerinde çalışılması gerekmektedir. Siber zorbalık ve problemlili internet kullanımı maneviyat, dindarlık ve ahlak (değerler) ile ilişkili olarak çalışılabilir.

Kaynaklar/References

- Almenayes, J. J. (2014). Religiosity and the Perceived Consequences of Social Media Usage in a Muslim Country. *Journal of Arts and Humanities (JAH)*, 3 (5), 108-117.
- Almenayes, J. J. (2015). Empirical Analysis of Religiosity as Predictor of Social Media Addiction. *Journal of Arts & Humanities*, 4(10), 44-52.
- Ayten, A. (2009). *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul:Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Ayten, A., (2012). Kimlik ve Din: İngiltere'deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma. *ÇÜ İlahiyat Dergisi*, 12(2), 101-119.
- Balcı, Ş. ve Gülnar, B. (2009). Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılarının Profili. *Selçuk İletişim*, 6 (1), 5-22.
- Bayram, N. ve Sayılı, M. (2013). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, cilt:71, sayı:1:107-116.
- Berne, S. ve diğerleri, (2014). Appearance-related cyberbullying: a qualitative investigation of characteristics, content, reasons, and effect. *Body Image*, 11 (4), 527-533.
- Caplan, S.E. (2002). Problematic internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computer in Human Behavior*, 18, 553-575.
- Caplan, S.E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic internet use: A two step approach. *Computers in Human Behavior*, 26 (1), 1089-1097.
- Davis, R.A. (2001). A Cognitive-behavioral model for pathological internet use (PIU). *Computers in Human Behavior*, 17(2), 187-195.
- Deniz, L. ve Tutgun-Ünal, A. (2016). Genelleştirilmiş problemlili internet kullanımı ölçeği-2 (GPIKÖ2)'nin Türkçeye uyarlanması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(23), 7-20.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (3), 1291-1325.
- Ekşi, H. & Çiftçi, M. (2017). Lise öğrencilerinin problemlili internet kullanım durumlarının dinî inanç ve ahlaki olgunluk düzeylerine göre yordanması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 4, 181-206. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2017.4.2.0013>
- Erdur-Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). A new face of peer bullying: cyberbullying. *Journal of Euroasian Educational Research*, 27, 31-42.
- Eroğlu, Y. (2014). Ergenlerde Siber Zorbalık Ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

- Garaigordobil, M., Martínez-Valderrey, V., Páez, D. y Cardozo, G. (2015). Bullying y cyber-bullying: diferencias entre colegios públicos-privados y religiosos-laicos. *Pensamiento Psicológico*, 13(1), 39-52. doi: 10.11144/Javerianacali.PPS113-1.bcdc
- Gül, R. E. (2016). Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Özelinde. *YÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 163-182.
- Günay, Ü. (1999). Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı.
- Ha Y. M. ve Hwang W. J. (2014). Gender Differences in Internet Addiction Associated with Psychological Health Indicators Among Adolescents Using a National Web-based Survey. *Int. J. Ment. Health. Addict.* 12(5), 660-669.
- Hinduja, S., ve Patchin, J.W. (2014). *Cyberbullying: identification, prevention, and response*. Cyberbullying Research Center, www.cyberbullying.org Erişim:11.05.2017.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul:Dem Yayınları.
http://www.bapi.info.tr/dosyalar/bapint%20kisa.pdf Erişim:28.12.2017
- Belsey, B. https://www.cyberbullying.ca Erişim:04.05.2017.
- Kaess M, Durkee T, Brunner R, et al. (2014). Pathological Internet use among European adolescents: psychopathology and self-destructive behaviours. *EurChildAdolesc. Psychiatry*.1-10.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Kayıklık, H. (2005). Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe. *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46 (1).
- Kraft, E.M. ve Wang, J. (2010). An exploratory study of the cyberbullying and cyberstalking experiences and factors related to victimization of students at a public liberal arts college. *International Journal of Technoethics*, 1(4), 74-91.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve Din*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Nancy Willard, N. (2007). *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. http://csriu.org, http://cyberbully.org, ve http://cyber-safe-kids.com Erişim: 26.05.2017.
- Nocentini, A., ve diğerleri, (2010). Cyberbullying: Labels, behaviors and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(2), 129-142.
- Ögel, K., Karadağ, F., Satgan, D. ve Koç, C. (2015). Bağımlılık Profil İndeksi İnternet Bağımlılığı Formu'nun (BAPİNT) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirliği. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 28, 337-343, DOI: 10.5350/DAJPN2015280405.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Oyman, N. (2016). Sosyal Medya Dindarlığı. *KSÜ İlahiyat Dergisi*, 28(1), 125-167.
- Reinert, D. F. ve Cap, O.F.M. (2012). Use of Internet Pornography: Consequences, Causes and Treatment. *Seminary Journal*, 12 (2), 103-106.
- Safaria, T. (2015). Are daily spiritual experiences, self-esteem, and family harmony predictors of cyberbullying among high school student?. *International Journal of Research Studies in Psychology*, 4 (3), 23-33.

54 • DINDARLIK, SİBER ZORBALIK VE PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI İLİŞKİSİNE DAİR NİCEL BİR ARAŞTIRMA

- Safaria, T., Tentama, F. ve Suyono, H. (2016). Cyberbully, Cybervictim, and Forgiveness among Indonesian High School Students. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 15 (3), 40-48.
- Şentepe, A. ve Güven, M. (2015). Kişisel özellikleri ve dindarlık ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (31), 27-44.
- Short, B. M., Kasper, T.E. ve Wetterneck, C. T. (2015). The Relationship Between Religiosity and Internet Pornography Use. *J Relig Health*, 54, 571-583.
- Slovak, K. Crabbs, H. ve Stryffeler, B. (2015). Perceptions and Experiences of Cyberbullying at a Faith-Based University. *Social Work and Christianity*, 42 (2), 149-164.
- Stark, R. ve Glock, C.Y. (1974). *American Piety: The Nature of Religious Commitment*. Third Printing, USA:University of California Press.
- Tarı-Cömert, I. ve Ögel, K. (2009). İstanbul Örneğinde İnternet ve Bilgisayar Bağımlılığının Yaygınlığı ve Farklı Etkenlerle İlişkisi. *Türkiye Klinikleri J Foren Med*, 6 (1), 9-16.
- Topçu, Ç. Ve Erdur-Baker, Ö. (2010). The revised cyber bullying inventory (RCBI): validity and reliability studies. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 660-664.
- Tsitsika A, Janikian M, Schoenmakers T. M, et al. (2014). Internet addictive behavior in adolescence: a cross-sectional study in seven European countries. *CyberpsycholBehavSocNetw*. 17(8), 528-535.
- Ünver, H. ve Koç, Z. (2017). Siber Zorbalık ile Problemlı İnternet Kullanımı ve Riskli İnternet Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15 (2), 117-140.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Uysal, V. (2015). Genç Yetişkinlerde Affetme Eğilimleri ve Dinî Yönelim/Dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (1), 35-56.
- Wang, X. ve diğerleri, (2017). Trait anger and cyberbullying among young adults: A moderated mediation model of moral disengagement and moral identity. *Computers in Human Behavior*, 73, 519-526.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Young, K.S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.
- Young, K.S. (2013). Surfing not studying: Dealing with internet addiction oncampus. http://netaddiction.com/articles/surfing_not_studying.pdf Erişim: 03.02.2017
- Young, K.S. (2013). Treatment outcomes using CDT-IA with internet-addicted patients. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(4), 209-215.